

A CSÍKI SZÉKELY MÚZEUM ÉVKÖNYVE VII.

**CSÍKI SZÉKELY MÚZEUM – PRO-PRINT KÖNYVKIADÓ
CSÍKSZEREDA, 2011**

Az Évkönyv megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

OTP Bank Románia

Főszerkesztő:

Kelemen Imola

Szerkesztőbizottság:

Darvas Lóránt - régészeti

Muckenhaupt Erzsébet - történelem, szemle

Salló Szilárd - néprajz

Kósa Béla - műtárgy- és műemlékvédelem

Mara Gyöngyvér - természettudományok

Kelemen Imola - figyelő

A tanulmányok kivonatait fordította, ellenőrizte:

Muckenhaupt Erzsébet (román)

Kelemen Imola (angol)

© Csíki Székely Múzeum, 2011

© Pro-Print Kiadó, 2011

© Az egyes tanulmányok szerzői, 2011

ISSN 1841-0197

Tartalomjegyzék

RÉGÉSZET

Botár István

Falvak, szegkek, tízesek.

Megjegyzések Csík középkori településtörténetének kérdésköréhez 11

Tibor-Tamás Daróczi, Imola Kelemen

A bronze age bridle decoration

from Mihăileni (Csíkszentmihály), Depr. of Ciuc 27

Darvas Lóránt

A csíksomlyói Salvator- és Passió-kápolnák

régészeti kutatása 33

Gál Szilárd Sándor

A csíksomlyói Salvator-kápolna: az osszárium csontanyagának

embertani elemzése 51

Florin Gogâltan, Lóránt Darvas, Andrea Demjén

Descoperiri apartinând epocii bronzului la Lăzarea (jud. Harghita) 55

TÖRTÉNELEM

Bicsok Zoltán

„... a csík somlyai iskoláknak igazításokra és jobbításokra...” –

A ferences tanintézmények építkezési munkálataira vonatkozó iratok

a csíkszeredai levéltárban (1767–1839) 73

Csáki Árpád

Újabb adatok a csíkszeredai Mikó-vár 17. századi történetéhez 97

György Béla

Adalékok a két világháború közötti

székely autonómia kérdéséhez 105

Muckenhaupt Erzsébet

16–19. századi könyvgyűjtők kötetei

a Csíki Székely Múzeum „Régi Magyar Könyvtár”-gyűjteményében 121

Pál Judit

Az utolsó székelyföldi királybírák és az első főispánok 145

Róth András Lajos

A *Csiki Gazda* avagy, hogyan nyerjünk répaetetés mellett

is kitűnő minőségű tea-vajat 155

Sándor-Zsigmond Ibolya	
Mesterek és segédek székelykeresztúri kisvállalkozások a 19. század második felében és a 20. század elején	169

Szócs János	
Domokos Pál Péter és Csutak Vilmos levelezése (1929–1936)	197

NÉPRAJZ

Farkas Irén	
Adatok a csíki népi kovácmesterséghez	211

Gál Tünde	
A kolozsvár–hóstáti szüreti bál	225

Kádár Kincső	
Közösségi normák és egyéni hivatástudat a csíksomlyói remete életében	231

Kolumbán Zsuzsanna	
Házasságra eröltetés és családbomlás az udvarhelyi református egyházmegyében a 19. század folyamán	263

Salló Szilárd	
Egy csíkmadarasi bács gazdasági kapcsolathálójának vizsgálata	277

MŰTÁRGY- ÉS MŰEMLÉKVÉDELEM

Benedek Éva	
Apafi Mihály fejedelem által kiadott Csíkszereda város kiváltságlevelének restaurálása	301

K. Juhász Andrea	
Beszámoló két székely „festékes” szőnyeg konzerválásáról	311

Kósa Béla, Czibalmos Attila, Demjén Andrea	
Jelentés a gyergyóalfalvi plébániatemplom 2009–2011-es kutatásairól	323

Tornay Krisztina	
A csíkmenasági szentélyboltozat női szentjeinek azonosítása	347

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

György Éva, Mijea Aranka	
A Csíkszereda környékén előforduló ehető gombák és azok táplálkozási-egészségvédelmi jelentőségének értékelése	367

Kerekes Szilárd	
A csíkszentkirályi Borsáros-láp és a csíkverebesi Belső-Égés-láprét-komplexum vegetációja	373

Pálfalvi Pál	
A gyimesi-hágó környékének flóralistája. I. rész	401

SZEMLE

Forró Albert	
Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1965-1974	429

Orbán Zsolt

- Egy kisebbségi magyar párt nyomában – Érdekképviselés vagy pártpolitika?
Iratok a magyar népi szövetség történetéhez 1944–1953 433

Róth András Lajos

- Partiumiként hozzánk tartozó 437

FIGYELŐ

Gyarmati Zsolt, Gecző-Dávid Báborka

- Az elmúlt év eseményei a Csíki Székely Múzeumban 445

Kádár Kincsó

- Múzeumba járni jó! Beszámoló a Csíki Székely Múzeum
múzeumpedagógiai tevékenységéről 451

Kelemen Imola

- Beszámoló az angliai Sheffieldben tartott
Zooarchaeológiai Rövid Kurzusról (2011. április 13–15.) 461

DESCOPERIRI APARTINÂND EPOCII BRONZULUI LA LĂZAREA (JUD. HARGHITA)*

Florin Gogâltan, Lóránt Darvas, Andrea Demjén

In memoriam dr. Székely Zoltán (1912–2000)

De numele lui dr. Székely Zoltán, fostul director al Muzeului Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe, se leagă începuturile arheologiei moderne în estul Transilvaniei. Dacă pentru unii a fost o persoană controversată, pentru noi, arheologii, români și maghiari deopotrivă, activitatea sa de peste 50 de ani a însemnat o fereastră deschisă spre cunoașterea trecutului Ținutului Secuiesc. Îl comemorăm acum, la mai bine de 10 ani de la trecerea sa în neființă, ca semn de prețuire și stimă. Printre multe alte drumuri deschise în investigarea arheologică a zonei, Székely Zoltán a fost primul cercetător care a făcut săpături în depresiunea Giurgeului.¹

*

Recent au fost publicate două lucrări importante referitoare la realitățile epocii bronzului din depresiunile intramontane ale estului Transilvaniei: lucrarea de doctorat a Roxanei Munteanu de la Muzeul de Istorie și Arheologie din Piatra Neamț, privind începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali,² și un articol de sinteză, propus de Laura Dietrich, cu privire la elitele bronzului timpuriu și mijlociu din sud-estul Bazinului Carpatic.³ Cele două lucrări nu consemnează nicio descoperire din zona Mureșului de Sus.

Într-adevăr, preistoria Depresiunii Giurgeului este practic necunoscută. Descoperirea în 1932, la Toplița, lângă izvorul cu apă caldă din stațiunea balneară „Bradul”, a unei unelte litice pe care János Tulogdy o atribuia mustertianului,⁴ nu a fost confirmată de noile cercetări de suprafață, efectuate de Alexandru Păunescu în 1988,⁵ și nici de repetatele periegeze efectuate de noi în ultimii ani (2008–2011). Probabil, amenajările moderne au dus la distrugerea acestui obiectiv arheologic.⁶ În schimb, recent, a fost identificată, tot la Toplița,

*Pentru discuții pe marginea acestor materiale le suntem recunoscători colegilor dr. Anca Popescu, dr. Ruxandra Munteanu și dr. Neculai Bolohan. Cercetarea a fost finanțată prin proiectul *Științele socio-umaniste în contextul evoluției globalizate – dezvoltarea și implementarea programului de studii și cercetare postdoctorală*, cod contract: POSDRU/89/S/1.5/61104, proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (dr. Florin Gogâltan).

- 1 Este vorba de săpăturile întreprinse în 1960 la Gheorgheni „Cetatea Both” (SZÉKELY 1970a, 303–304).
- 2 MUNTEANU 2010, fig. 1–4.
- 3 DIETRICH 2010, 191–206.
- 4 TULOGDY 1942, 196–197, fig. 2; JUNGBERT 1987, 395.
- 5 PĂUNESCU 2001, 405.
- 6 Cod RAN 83641.02.

în punctul „Moglănești”, o tabără de prelucrarea a opalului galben, ale cărei ocurențe se află în zona imediat învecinată, ce poate fi atribuită etapei finale a paleoliticului superior.⁷ Cunoaștem alte descoperiri paleolitice, tot prin strădaniile regretatului cercetător bucureștean Alexandru Păunescu, care consideră că la Hodoșa, punctul „La cetate”, ar exista o locuire gravetiană târzie.⁸ Cercetările de suprafață efectuate „La cetate,” în localitatea Subcetate, au dus la descoperirea unei surse de opal galben și a câtorva așchii.⁹ Atribuirea celor 11 pietre mari cu diverse semne incizate de la Ditrău¹⁰ uneia dintre perioadele preistorice¹¹ este greu de dovedit.

Epoca cuprului este cunoscută prin depozitul (?) de topoare de aramă găsit la începutul secolului al 20-lea în „grădinile Lázár” din Gheorgheni¹² din care, astăzi, se mai păstrează o singură piesă în colecțiile muzeului din Cluj.¹³ În *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Zoia Maxim ne oferă următoarea informație: „Toplița, HR. În sat a fost descoperit un topor de cupru”.¹⁴ El se afla în colecțiile muzeului din Cluj și este citat ca sursă bibliografică în repertoriul Ardealului, publicat de Márton Roska. Într-adevăr, Roska menționează un topor din cupru, care ar proveni din localitatea „Csíktapolca”.¹⁵ Aceasta nu are nimic în comun cu actualul oraș Toplița, „Csíktapolca” fiind o localitate, care, în anul 1943, a fost înglobată în Miercurea-Ciuc.¹⁶ Am făcut prezenta rectificare deoarece, în *Repertoriul Arheologic Național* (RAN), respectivul topor din cupru apare ca fiind descoperit la Toplița, jud. Harghita.¹⁷ Unei perioade neprecizate, după Roska culturii Coțofeni,¹⁸ i-ar aparține un fragment de topor de piatră, descoperit pe teritoriul comunei Lăzarea.¹⁹ Tot în zona acestei localități, mai exact în punctul „Nyír kert”,²⁰ au fost găsite și câteva fragmente ceramice preistorice atipice.²¹

Ele nu pot fi însă încadrate cu siguranță din punct de vedere cultural și cronologic. În orizontul târziu al epocii bronzului se plasează un celt de bronz ornamentat, găsit la Joseni.²²

-
- 7 Cercetări de suprafață: Vasile Stan, Andrea Demjén, Florin Gogâltan (2007–2010). Săpăturile arheologice au debutat în vara anului 2011, ele fiind coordonate de conf. dr. Mircea Anghelinu de la Universitatea „Valahia” din Târgoviște. Alături de specialiști și studenți de la această universitate (dr. Loredana Niță, Cristian Țuțu, Bianca Amuza), pe șantierul de la Toplița au participat Andrea Demjén (Muzeul Orășenesc „Tarisznyás Márton”, Gheorgheni), dr. Florin Gogâltan (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj) și studenți de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj (Elena Cristina Cordoș, Éva Réka, Marian Adrian Lie).
 - 8 PĂUNESCU 2001, 395–396, fig. 179. Este vorba, de fapt, de localitatea Subcetate.
 - 9 REP HARGHITA 217. Cod RAN 85886.01. Cercetări de suprafață: Florin Gogâltan, Marian Adrian Lie (2010).
 - 10 KOVÁCS 1914, 229–276.
 - 11 BAKÓ 1968, 649–653; REP HARGHITA, 124. Piesele nu au fost discutate ca atare în recenta sinteză a lui Marco Merlini privind o presupusă “scrierea danubiană” preistorică (MERLINI 2009).
 - 12 ROSKA 1942a, 101, nr. 13, kép. 126; ROSKA 1942b, 36, nr. 65, kép. 32; BERCIU 1942a, 40, 49, nr. 4; BERCIU 1942b, 40–41, nr. 243; POPESCU 1944, 29, nota, 4, Abb. 5/1; DRIEHAUS 1955, 7, lista 6; BAKÓ 1968, 653; VULPE 1975, 28, nr. 53, Taf. 6/53; LUCA 1999, 33, 57; REP HARGHITA, 128, nr. XVIIIa, pl. 6/1; MAXIM 1999, 161, nr. 454; MAREȘ 2002, 100, 232–233, pl. 19/7.
 - 13 Nr. Inv. II 3993. Ea are lungimea de 18,5 cm, o greutate de 870 g, iar tăișul este deformat în urma utilizării. După Dumitru Berciu (BERCIU 1942a) piesa aparține tipului său C, varianta C2, seria Decea Mureșului. Dorin Popescu consideră că, ar fi vorba de tipul 3 (POPESCU 1944), iar Jürgen Driehaus îl atribuie tipului Jászládány (DRIEHAUS 1955). Atât Alexandru Vulpe (VULPE 1975), cât și Ion Mareș (MAREȘ 2002), consideră că aparține tipului Agnita. Analiza spectrală mai veche, efectuată la Muzeul din Stuttgart, a arătat că a fost realizat din cupru, fără urme de alte elemente (JUNGHANS ET AL. 1968, 252–253).
 - 14 MAXIM 1999, 189, nr. 1039. Din greșeală, nu este menționată la bibliografie și trimiterea obligatorie VULPE 1979.
 - 15 ROSKA 1942a, 61, nr. 69, kép. 64.
 - 16 Informație amabilă Antal Kosza.
 - 17 Cod RAN 83641.01. Aceeași greșeală o întâlnim și la VULPE 1970, 27, Taf. 3/33, „Toplița, Jud. Harghita”.
 - 18 ROSKA 1941, 79.
 - 19 REP HARGHITA, 129.
 - 20 Punctul se află în extravilanul Lăzarei, pe partea stângă a drumului spre Ghiduț, la nord-vest de localitate, vis-a-vis cu movila Tătarilor, pe malul stâng al pârâului Lăzarea. Cod RAN 84601.08.
 - 21 Periegheze Andrea Demjén, Antal Kosza, Florin Gogâltan (2008–2009).

DESCOPERIRI APARTINÂND EPOCII BRONZULUI LA LĂZAREA

O așezare aparținând aceleași perioade a fost identificată recent la Toplița.²³ Ea dovedește legături între comunitățile Wietenberg din centrul Transilvaniei cu cele Noua, venite de peste Carpați. Informația potrivit căreia la Toplița ar fi fost descoperit un depozit de bronzuri compus din 6 seceri, 5 fragmente de lame de fierăstrău, 2 fragmente ale unei lame de pumnal și un „stilet” lung de 0,155 m, prezentând pe mâner butoni și proeminențe, este falsă.²⁴ De fapt este vorba despre un alt depozit, care a fost găsit la Toplița, com. Letca, jud. Sălaj.²⁵

În monografia localității Borsec din 1873 Cseh Károly menționează mai multe descoperiri arheologice făcute la Toplița: seceri din epoca bronzului, monezi romane, arme, morminte „pâgâne vechi” și sarcofage romane.²⁶

În aceste condiții, începând cu anul 2008, ne-am propus inițierea unui program intens de cercetări de suprafață, săpături arheologice preventive și sistematice, dar și publicarea unor descoperiri încă inedite. Introducerea în circuitul științific a unor materiale aparținând epocii bronzului, descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice preventive, efectuate la biserica romano-catolică de la Lăzarea se înscrie astfel în proiectul nostru de reconstituire a trecutului Depresiunii Giurgeului.

*

Debutul în anul 2007 a lucrărilor de restaurare la biserica romano-catolică de la Lăzarea a impus și efectuarea unor săpături arheologice preventive. Ele au fost conduse de Lóránt Darvas de la Muzeul Secuiesc al Ciucului. Biserica este amplasată în partea de sud-est a dealului Szármány, ce se desprinde spre vest din munții Giurgeului, pe malul drept al pârăului Csinód.²⁷ Poziția sa oferă o bună vizibilitate asupra zonei și o protecție naturală împotriva curenților de aer, a posibilelor inundații sau a ceții groase din anotimpurile mai reci (fig. 1).

Figura 1. Lăzarea. Biserica romano-catolică. Amplasarea sitului de epoca bronzului

22 ROSKA 1942a, 100, nr. 8; REP HARGHITA, 129.

23 Cercetări de suprafață: Vasile Stan, Andrea Demjén, Florin Gogâltan (2007–2010). Săpături arheologice în vara anului 2011.

24 REP HARGHITA, 241.

25 PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 70; LUCA, GUDEA 2010, 112, nr. 257.

26 CSEH 1873, 65.

27 Cod RAN 84601.02.

Reluarea în anul 1999 a săpăturilor arheologice la Castelul Lázár²⁸ ne-a motivat și pentru efectuarea unor cercetări de suprafață în zonă. Prin poziția sa actualul cimitir al localității ar fi oferit condiții favorabile de locuire. Repetatele periegeze nu au dus însă la identificarea vreunui material arheologic. De aceea am fost surprinși în momentul în care investigarea interiorului bisericii romano-catolice a dus la descoperirea unor fragmente ceramice preistorice. Reluând cercetările de suprafață (2009–2010), am constatat că, locuirea anterioară a fost distrusă în totalitate prin construirea bisericii, iar marginea micii terase, pe care se află aceasta amplasată, a suferit puternice eroziuni stânca apărând la suprafața solului. Practic, cercetarea arheologică a acestui obiectiv preistoric este compromisă.

Singurele informații pe care le deținem despre așezare sunt cele câteva fragmente ceramice apărute în poziție secundară în mormintele medievale târzii și premoderne dezvelite în interiorul bisericii. În profilul gropilor nu s-a observat nici un nivel de cultură. Se pare că acesta a fost îndepărtat odată cu construirea bisericii. Pentru încadrarea culturală și cronologică a obiectivului ne stau la îndemână nu mai mult de 50 de mici fragmente ceramice, în majoritatea cazurilor atipice. Pentru publicare au fost selectate acele piese care au fost decorate sau au permis identificarea unor forme ceramice. Facem precizarea că nu avem nicio siguranță că acest lot de materiale este unitar. Poate să aparțină unei singure așezări sau pot exista două secvențe cronologice. Dar despre acestea vom reveni mai jos.

Majoritatea fragmentelor ceramice aparțin categoriei grosiere. Ele sunt de culoare gri, gri-negricios, mai rar brun și cărămiziu. Multe prezintă urme de ardere secundară. La exterior și interior sunt aspre la pipăit, datorită degresantului, constând din nisip cu bobul mare și cioburi pisate grosier. Arderea este însă de bună calitate, cu preponderență reductantă. Această categorie este decorată în principal prin incizii, nu foarte adânci, realizate, probabil, cu o măturice (pl. I/3, III/1, 3–10). Scopul acestor incizii era mai degrabă practic decât ornamental. Vasele puteau fi astfel manipulate mai sigur, iar inciziile ofereau anumite avantaje termice. În categoria ornamentelor ar putea intra acele creștături dispuse pe buză sau sub buza vasului (pl. I/1–3, 4, 7), ori pe pântecul vasului (pl. I/6, II/4). Proeminențele dispuse pe corpul recipientelor aveau un scop funcțional (pl. II/5–6). Dintre forme bănuim existența unor oale cu gâtul scurt și pântecul mai mult sau mai puțin bombat, de felul celor încadrate de Nikolaus Boroffka în tipul său TA1b (pl. I/7, II/1), TA2b sau TA2a (pl. I/1–4, 6, II/1), TA3a (pl. I/5), TA4a–f (I/8).²⁹ O altă categorie sunt străchinile de tipul TD1b (pl. II/2–3).³⁰

Câteva fragmente ceramice sunt mai îngrijit confecționate și pot fi atribuite astfel categoriei semifine. Exteriorul și interiorul lor nu este așa de aspru la pipăit, datorită utilizării unui degresant mai fin, constând din nisip. Vasele au avut aceeași culoare, ca și în cazul categoriei grosiere: gri, gri-negricios, mai rar brun și cărămiziu. Arderea este de asemenea reductantă, mai rar oxidantă (pl. II/7–8, 11). În privința ornamentelor remarcăm canelura în formă de spirală, dar, datorită stării fragmentare nu putem preciza exact tipul acesteia.

Aceeași piesă ceramică este decorată și cu mici incizii oblice, mărginite de o bandă realizată tot prin incizie (pl. II/8), de tipul VD 12 la Boroffka.³¹ Sunt de asemenea întâlnite impresiunile sub formă de puncte pe pântecul unei străchini (pl. II/7).³² Ca forme remarcăm castroane (pl. I/9–10),³³ diverse tipuri de străchini (pl. II/7–8, 10), dintre care una este cu buza lobată (pl. II/9).³⁴ Chiar dacă starea actuală a fragmentului de pe pl. I/11

28 GOGÂLTAN ET AL. 2003, 301–329.

29 BOROFFKA 1994, Typentaf. 1.

30 BOROFFKA 1994, Typentaf. 3.

31 BOROFFKA 1994, Typentaf. 12.

32 BOROFFKA 1994, Typentaf. 12, VD 14.

33 BOROFFKA 1994, Typentaf. 3, TD3b.

nu ne permite să afirmăm cu tărie acest lucru, după forma buzei el poate să aparțină tot unei străchini cu buza lobată, așa cum ne-o sugerează de altfel o analogie de la Păuleni-Ciuc.³⁵

*

Pentru o corectă încadrare culturală și cronologică a materialelor preistorice descoperite la Lăzarea, „Biserica romano-catolică,” avem puține indicii. Fragmentul ceramic care ne reține în primul rând atenția este cel aparținând unei străchini decorate cu o canelură în formă de spirală și incizii oblice în bandă (pl. II/8). Această combinație de ornamente se regăsește doar în arealul culturii Wietenberg.³⁶ De asemenea, fragmentul de la o străchină cu buza lobată (pl. II/9) ne sugerează, așa cum am văzut mai sus, aceeași încadrare culturală.³⁷ Astfel de recipiente lipsesc din repertoriul formelor culturilor învecinate Monteoru, Costișa, Komarov.³⁸

În vederea stabilirii analogiilor, de preferat ar fi compararea cu materiale ceramice aflate în obiective din imediata apropiere a sitului analizat. Din nefericire, nu cunoaștem astfel de situri în depresiunea Giurgeului.³⁹ Cea mai apropiată așezare investigată arheologic este cea de la Păuleni-Ciuc „Várdomb,” jud. Harghita, aflată la circa 45 de km sud-est, dar într-o altă unitate geografică (Depresiunea Ciucului).⁴⁰ Cercetările de aici au dus la identificare de către cel pe care îl omagiem cu această ocazie, Székely Zoltán, a unui nou grup cultural, denumit „Ciomortan”.⁴¹ De atunci lucrurile cu privire la această realitate culturală a bronzului mijlociu au fost mult nuanțate.⁴² Ceea ce ne interesează cu această ocazie este în primul rând așezarea care a urmat locuirii Costișa de la Păuleni. În așezarea Wietenberg găsim cele mai apropiate analogii pentru descoperirile noastre de la Lăzarea. Este vorba atât despre canelura în formă de spirală,⁴³ cât mai ales de străchinile cu buza lobată.⁴⁴ De asemenea, aici întâlnim și impresiunile circulare pe pântecul unor străchini⁴⁵ sau „ornamentele” realizate cu măturicea.⁴⁶

Citarea altor analogii este lipsită de sens, de vreme ce metodologic trebuie să ne concentrăm pe cei mai apropiați vecini cunoscuți arheologic.⁴⁷ În aceste condiții, este posibil să plasăm locuirea de la Lăzarea „Biserica romană-catolică” pe un palier cronologic

34 BOROFFKA 1994, Typentaf. 3, TE.

35 CAVRUC, ROTEA 2000, pl. VII/1. Același lucru la ROTEA 2000, Taf. III/1.

36 BOROFFKA 1994, Typentaf. 22, 6-16. MUNTEANU 2010, 153, fig. 80/28-34. Vezi lipsa acestora în culturile învecinate Monteoru, Costișa și Komarov la MUNTEANU 2010, fig. 33, 50, 74.

37 MUNTEANU 2010, 150.

38 MUNTEANU 2010, fig. 32, 49, 73.

39 Cercetările de suprafață mai vechi și mai noi au dus la identificarea unei așezări Wietenberg la Racu „Dealul Bogát,” com. Siculeni, jud. Harghita (BOROFFKA 1994, 68, nr. 344 „Racul”; REP HARGHITA, 214; MUNTEANU 2010, 65. Cod. RAN 85662.01). Materialele descoperite, aflate în colecțiile Muzeului din Miercurea-Ciuc, sunt în marea majoritate încă inedite.

40 De fapt, este vorba despre un sit aflat la 1,5 km nord-est de satul Șoimeni, com. Păuleni. Având în vedere că, în literatura de specialitate, este folosită localizarea Păuleni-Ciuc, o vom folosi și noi ca atare. Vezi CAVRUC 2000, 93-102; CAVRUC, DUMITROAIA 2000, 131-154; CAVRUC, ROTEA 2000, 155-171; ROTEA 2000, 21-41; CAVRUC 2001c, 57-65; CAVRUC, BUZEA 2002, 41-88; CAVRUC 2003, 129-141; etc.

41 SZÉKELY 1970b, 71-87; SZÉKELY 1971, 391-392.

42 CAVRUC, DUMITROAIA 2000, 131-154; CAVRUC 2002, 89-98; CAVRUC 2005, 81-123.

43 CAVRUC, BUZEA 2002, pl. XIV/4.

44 CAVRUC, ROTEA 2000, pl. VII/1, 3, aceleași piese la ROTEA 2000, Taf. III/1, 3; CAVRUC, BUZEA 2002, pl. X/7, XIV/5.

45 CAVRUC, ROTEA 2000, pl. X/9, aceeași piesă la ROTEA 2000, Taf. III/3; CAVRUC, ROTEA 2000, pl. X/4; ROTEA 2000, Taf. VIII/2, 4, 6.

46 CAVRUC, ROTEA 2000, pl. VI/3, aceeași piesă la ROTEA 2000, Taf. VII/9; CAVRUC, BUZEA 2002, pl. XVII/3, XXII/8-9.

47 Alte așezări Wietenberg mai bine cercetate și publicate din estul Transilvaniei sunt doar cele de la Albiș, com. Cernat, jud. Covasna (SZÉKELY 2003, 469-482), Racoș, jud. Brașov (COSTEA 1997, 39-76), sau necropola de la Turia, jud. Covasna (SZÉKELY 1997, 126-146).

mai mult sau mai puțin apropiat de evoluția așezării Wietenberg de la Păuleni-Ciuc. Ea a fost încadrată inițial de Valeriu Cavruc și Mihai Rotea într-o perioadă timpurie,⁴⁸ Rotea atribuind-o chiar primei faze (I) din evoluția acestei culturi.⁴⁹ Ulterior, pe bună dreptate, această datare a fost reconsiderată, propunându-se o etapă mai târzie, a II-a, din dezvoltarea culturii Wietenberg și un sincronism cu faza IC2 a culturii Monteoru.⁵⁰

Pentru o corectă încadrare culturală a descoperirilor noastre se cuvine să facem unele precizări suplimentare în privința „decorului” striat. Atât la Păuleni-Ciuc, cât și în alte obiective ale culturii Wietenberg,⁵¹ impresiunile striate realizate cu ajutorul unei măturici sunt puțin reprezentative. Este posibil ca acest fapt să reprezinte o realitate caracteristică culturii Wietenberg,⁵² sau, pur și simplu, datorită simplității sau a valorii cronologice reduse, să nu fi fost luate în considerare de către specialiști, atunci când au fost publicate diferitele loturi de ceramică caracteristice acestei culturi.⁵³ Am precizat faptul că la Lăzarea „Biserica romano-catolică” nu avem siguranța existenței unui singur orizont de locuire. Din ceea ce cunoaștem la ora actuală, ceramica striată este o caracteristică a etapei finale a bronzului timpuriu din sud-estul Transilvaniei,⁵⁴ dar și a culturii Costișa, de-o parte și de alta a Carpaților Orientali.⁵⁵ Pentru că între orizontul marcat de așezarea de la Zoltán, jud. Covasna, și locuirea de la Lăzarea se interpun alte realități culturale, să vedem, pe scurt, prin ce filiație este posibilă apariția ornamentului striat în cultura Wietenberg.

Cercetările de la Costișa (jud. Neamț), Văleni (jud. Neamț)⁵⁶ ori Borlești (jud. Neamț)⁵⁷ au permis schițarea în anii '60 și '70 ai secolului trecut a problematicii începutului bronzului mijlociu în zona central-vestică a Moldovei. Urmează ca săpăturile ulterioare să clarifice o serie de chestiuni privind definirea așa-numitei culturi Costișa, cronologia și raporturile sale interculturale. Dacă realitățile bronzului timpuriu au fost sintetizate de Florentin Burtănescu,⁵⁸ a fost meritul lui Gheorghe Dumitroaia de a completa ceea ce știam despre bronzul mijlociu, cu investigațiile sale și ale colaboratorilor săi cu privire la așa numitele „descoperiri de tip Komarov-Costișa”.⁵⁹ Situl de la Lunca „Poiana Slatinei” a furnizat un lot interesant de materiale caracteristice acestui orizont.⁶⁰ Reluarea săpăturilor de la Costișa, pe lângă prelucrarea vechilor descoperiri, a permis completarea inventarului arheologic al perioadei, lămurirea cronologiei relative a contactelor cu comunitățile de peste Carpați, etc.⁶¹ Alte situri reprezentative ale acestei culturi în Moldova sunt cele de la Poduri (jud. Bacău),⁶² Siliștea (jud. Neamț),⁶³ Cucuieți (jud. Bacău),⁶⁴ Târgu Neamț,⁶⁵ etc.

48 CAVRUC, ROTEA 2000, 158.

49 ROTEA 2000, 31.

50 CAVRUC, BUZEA 2002, 50; CAVRUC 2002, 91.

51 BOROFFKA 1994, Typentaf. 9/2-3, Beilage A, ornament VD1.

52 MUNTEANU 2010, 218.

53 Din discuțiile purtate cu dr. Valerii Kavruk am aflat că, ceramica cu „décor” striat de la Păuleni-Ciuc este mult mai numeroasă, decât a fost publicată. Gheorghe Lazarovici este cel care a insistat, încă în urmă cu 35 de ani, pe importanța studierii decorului striat (LAZAROVICI, MILEA 1976, 20, 29-30).

54 CAVRUC 1997, 97-133; CAVRUC, CAVRUC 1997, 157-172; CAVRUC 2004, 265-275.

55 POPESCU 2000, 203-208; MUNTEANU 2010, 142.

56 VULPE 1961, 105-122; VULPE, ZAMOȚEANU 1962, 309-316.

57 FLORESCU 1970, 51-81; MUNTEANU 2010, 43 cu completări bibliografice.

58 BURTĂNESCU 2002.

59 DUMITROAIA 2002, 127-156; DUMITROAIA 2001, 13-22; MUNTEANU, DUMITROAIA 2005, 461-473.

60 Situl este atribuit mai nou culturii Komarov. Vezi MUNTEANU 2010, 54 cu bibliografia.

61 POPESCU 2000, 203-208; POPESCU 2003, 379-401; POPESCU, BĂJENARU 2004, 277-294; POPESCU 2005, 313-322; POPESCU 2009, 194-201; POPESCU, BĂJENARU 2009a, 5-22; POPESCU, BĂJENARU 2009b, 23-47; POPESCU 2010, 213-227.

62 MONAH ET AL. 2003, 51-54; MUNTEANU, DUMITROAIA 2009, 337-349; MUNTEANU 2010, 47-48, cu completări bibliografice.

63 BOLOHAN, MUNTEANU 2001, 44-49; BOLOHAN, CREȚU 2004, 55-76; BOLOHAN 2005, 195-206; OLOHAN 2010, 235-241.

64 MUNTEANU ET AL. 2007, 57-70.

65 DIACONU 2009, 43-56.

Carpații Orientali nu au reprezentat niciodată o barieră în circulația comunităților preistorice de-o parte și de alta a munților.⁶⁶ Alături de pasuri largi, precum Brețcu sau Ghimeș, au fost folosite intens numeroase poteci de munte și drumuri de plai,⁶⁷ așa cum o demonstrează și cercetările recente din vama austriacă, probabil chiar din epoca medievală târzie, de la Gheorgheni „Pricske”.⁶⁸ Astfel, se poate explica prezența a numeroase materiale sau așezări Monteoru și Costișa în Transilvania,⁶⁹ precum și a importurilor Wietenberg peste Carpați.⁷⁰ La acestea se adaugă o intensă circulație a obiectelor de metal, cu precădere din direcția vest-est.⁷¹ Așa cum am precizat mai sus, la Păuleni-Ciuc a existat o locuire Costișa, în care ceramica decorată cu striuri este bine reprezentată.⁷² Inițial, s-a sugerat că așa-numitul „grup Ciomortan” ar fi contribuit la dezvoltarea culturii Wietenberg.⁷³ Cercetările mai noi au arătat că nivelul Wietenberg suprapune pe cel Costișa. Înainte de părăsirea acestei locații, populația Costișa a practicat un ritual de incendiere și de „sigilare” cu pietre a vechii așezări.⁷⁴

Astfel nu se poate vorbi despre un contact direct între cele două locuiri, dar nu este exclusă nici posibilitatea unei anumite contemporaneități.⁷⁵ Să fi preluat, la un moment dat, din motive practice olarii comunităților Wietenberg o inovație tehnologică a celor veniți de peste Carpați? Este greu de răspuns afirmativ. Dacă am avea siguranța că, lotul de materiale ceramice de la Lăzarea este unitar, așa cum bănuim datorită caracteristicilor tehnologice ale confecționării ceramicii, atunci această ipoteză s-ar confirma. Din nefericire nu avem această certitudine și trebuie să așteptăm alte descoperiri, care vor tranșa, într-un fel sau altul, această discuție. Ceea ce știm cu siguranță este că în centrul Transilvaniei exista o tradiție de la sfârșitul bronzului timpuriu în aplicarea striurilor pe recipientele ceramice.⁷⁶ Acest lucru nu poate fi demonstrat și pentru estul Transilvaniei, datorită lipsei unor obiective Wietenberg timpurii.

Este posibil, deci ca întregul lot de materiale de la Lăzarea „Biserica romano-catolică” să aparțină unei așezări Wietenberg. Ea s-ar plasa, din punct de vedere cronologic, la începutul etapei a II-a din evoluția acestei realități culturale a bronzului mijlociu (bronz mijlociu II). Prezența masivă a striurilor poate fi o tradiție a bronzului timpuriu din zonă, pe care nu îl cunoaștem deocamdată, sau rezultatul unui contact cu comunitățile Costișa sosite de peste Carpați. Recentele date ¹⁴C publicate de la Siliștea „Pe Cetățuie”, jud. Neamț,⁷⁷ pot încadra aceste realități culturale ale bronzului mijlociu cândva între 1955-1614 BC calibrate 2σ.

66 VULPE 2001, 9-12, CAVRUC 2001b, 55-57; MUNTEANU 2010, 11, 218-220.

67 BINDER 1972, 274.

68 GOGĂLTAN ET AL. 2010, 66-67; GOGĂLTAN ET AL. 2011, 45-46.

69 MUNTEANU 2010, 39-51

70 Pe lângă FLORESCU 1971, 37-73, vezi mai nou POPESCU 2009, 194-201; MUNTEANU 2010, 57-58 cu bibliografia mai veche.

71 MUNTEANU 2010, 155-167.

72 CAVRUC, DUMITROAIA 2000, 132, pl. V/2-4, VI, VII/5-9, VIII etc.; CAVRUC, BUZEA 2002, pl. V/5-6; etc.

73 SZÉKELY 1970b, 75.

74 Informație amabilă Valerii Kavruk și observații de șantier din 2011. Astfel de amenajări cu un nivel compact de bolovani sunt cunoscute și la Sărata-Monteoru și Costișa, la vremea culturii Monteoru, sau Poduri (mai nou MUNTEANU 2010, 113-119).

75 CAVRUC 2002, 91.

76 POPA 2005, 51-183.

77 BOLOHAN 2010, 238-240.

Bibliografie

- BAKÓ 1968 Bakó, Géza, *Reprezentări neolitice la Ditrău*, IN *Studii și Comunicări de Istorie Veche*, 19, 4, 649–653.
- BERCIU 1942a Berciu, Dumitru, *Topoarele de cupru cu două brațe opuse. – Tipologie și origine*, IN *Apulum*, I, 1939–1942, 39–71.
- BERCIU 1942b Berciu, Dumitru, *Repertoriul arheologic de stațiuni și descoperiri preistorice din România. Material pentru un dicționar de geografie istorică. II. Neoliticul–epoca pietrei lustruite*, IN *Revista Arhivelor*, V, 1, 22–68.
- BINDER 1972 Binder, Pavel, *Date geografico-istorice referitoare la pasurile și plaiurile transcarpatice din județul Covasna*, IN *Aluta*, 271–282.
- BOLOHAN 2005 Bolohan, Neculai, *Recent Discoveries Belonging to Early/Middle Bronze Age in Central Moldavia*, IN *Arheologia Moldovei*, XXVI, 2003 (2005), 195–206.
- BOLOHAN 2010 Bolohan, Neculai, *“All in One”. Issues of Methodology, Paradigms and Radiocarbon Datings Concerning the Outer Eastern Carpathian Area*, IN *Signa Praehistorica*, 229–244.
- BOLOHAN, MUNTEANU 2001 Bolohan, Neculai; Munteanu, Elena-Roxana, *Sat Siliștea, com. Români, jud. Neamț*, IN Cavruc, Valeriu; Dumitroaia, Gheorghe (Coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Costișa Culture within the Romanian Bronze Age Cultural Context*, Piatra-Neamț, 44–49.
- BOLOHAN, CREȚU 2004 Bolohan, Neculai; Crețu, Cristina, *Recent discoveries belonging to Early/Middle Bronze Age in Central Moldavia*, IN Niculiță, Ion; Zancoci, Aurel; Băț, Mihai (Ed.), *Thracians and circumponic World. I. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology. Chișinău-Vadul lui Vodă 6–11 September 2004*, Chișinău, 55–76.
- BOROFFKA 1994 Boroffka, Nikolaus, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, IN *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie*, 19, Bonn, 1994.
- BURTĂNESCU 2002 Burtănescu, Florentin, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut cu unele contribuții la problemele premergătoare epocii bronzului*, București.
- CAVRUC 1997 Cavruc, Valeriu, *The Final Stage of the Early Bronze Age in South-Eastern of Transylvania (in the light of new excavations at Zoltan)*, IN *Thraco-Dacica*, XVIII, 97–133.
- CAVRUC 1999 Cavruc, Valeriu, *Considerații privind situația etnoculturală în sud-estul Transilvaniei în epoca bronzului mijlociu*, IN *Angustia*, 4, 13–41.
- CAVRUC 2000 Cavruc, Valeriu, *Noi cercetări în așezarea de la Păuleni (1999–2000). Raport preliminar*, IN *Angustia*, 5, 93–102.
- CAVRUC 2001a Cavruc, Valeriu, *Some references to the cultural situation in southeast Transylvania in the Middle and Late Bronze Age*, IN Kacsó, Carol (Hrsg.), *Der nordkarpatischen Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare, 7–10 Oktober 1998*, Baia Mare, 45–82.
- CAVRUC 2001b Cavruc, Valeriu, *Legături între Moldova și sud-estul Transilvaniei în bronzul mijlociu*, IN Cavruc, Valeriu, Dumitroaia, Gheorghe (Coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Costișa Culture within the Romanian Bronze Age Cultural Context*, Piatra-Neamț, 55–57.
- CAVRUC 2001c Cavruc, Valeriu, *Sat Păuleni, com. Păuleni, jud. Harghita*, IN Cavruc, Valeriu, Dumitroaia, Gheorghe (Coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Costișa Culture within the Romanian Bronze Age Cultural Context*, Piatra-Neamț, 57–65.
- CAVRUC 2002 Cavruc, Valeriu, *Noi contribuții privind grupul Ciomortan*, IN *Angustia*, 7, 89–98.
- CAVRUC 2003 Cavruc, Valeriu, *Păuleni-Ciomortan (sat Șoimeni/Csiksomortán, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita)*, IN Cavruc, Valeriu (Coord.), *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Covasna, 129–141.
- CAVRUC 2004 Cavruc, Valeriu, *Câteva precizări privind perioada timpurie a epocii bronzului din sud-estul Transilvaniei*, IN *Memoria Antiquitatis*, XXIII, 265–275.

DESCOPERIRI APARTINÂND EPOCII BRONZULUI LA LĂZAREA

- CAVRUC 2005 Cavruc, Valeriu, *The Ciomortan Group in the Light of New Researches*, IN *Marmatia*, 8/1, 81-123.
- CAVRUC,
CAVRUC 1997 Cavruc, Valeriu; Cavruc, Galina, *Așezarea din epoca bronzului timpuriu de la Zoltan*, IN *Angustia*, 2, 157-172.
- CAVRUC,
DUMITROAIA 2000 Cavruc, Valeriu; Dumitroaia, Gheorghe, *Descoperirile aparținând aspectului cultural Ciomortan de la Păuleni (campaniile 1999-2000)*, IN *Angustia*, 5, 131-154.
- CAVRUC,
ROTEA 2000 Cavruc, Valeriu; Rotea, Mihai, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni (Ciomortan)*, IN *Angustia*, 5, 155-171.
- CAVRUC,
BUZEA 2002 Cavruc, Valeriu; Buzea, Dan, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001-2002. Raport preliminar*, IN *Angustia*, 7, 41-88.
- COSTEA 1997 Costea, Florea, *Așezarea Wietenberg de la Racoș-„Piatra Detunată”*, IN *Angustia*, 2, 39-76.
- CSEH 1973 Cseh Károly, *Borszék gyógyászati és nemzetgazdasági szempontból*. Pest.
- DIACONU 2009 Diaconu, Vasile, *Date preliminare despre o nouă așezare a culturii Costișa din județul Neamț*, IN *Carpica*, XXXVIII, 43-56.
- DIETRICH 2010 Dietrich, Laura, *Eliten der frühen und mittleren Bronzezeit im südöstlichen Karpatenbecken*, IN *Praehistorische Zeitschrift*, 85, 191-206.
- DRIEHAUS 1955 Driehaus, Jürgen, *Zur Datierung und Herkunft donauländischer Axttypen der frühen Kupferzeit*, IN *Archaeologia Geographica*, 2, 1952-1955, 1-8.
- DUMITROAIA 2000 Dumitroaia, Gheorghe, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Piatra Neamț.
- DUMITROAIA 2001 Dumitroaia, Gheorghe, *Considerații asupra culturii Costișa-Komarov de pe teritoriul Moldovei*, IN Cavruc, Valerii; Dumitroaia, Gheorghe (Coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Costișa Culture within the Romanian Bronze Age Cultural Context*, Piatra-Neamț, 13-22.
- FLORESCU 1970 Florescu, Marilena, *Problèmes de la civilisation de Costișa et la lumière du sondage de Borlești*, IN *Dacia N.S.*, XIV, 51-81.
- FLORESCU 1971 Florescu, Marilena, *Elemente Wietenberg descoperite în complexele de locuire aparținând fazelor timpurii ale culturii Monteoru din Moldova*, IN *Danubius*, V, 37-73.
- GOGÂLTAN
ET AL. 2003 Gogâltan, Florin; Molnár Zsolt; Emódi Tamás; Darvas Lóránt, *Cercetările arheologice de la Lăzarea, jud. Harghita-1999*, IN *Ephemeris Napocensis*, XI, 2001 (2003), 301-329.
- GOGÂLTAN
ET AL. 2010 Gogâltan, Florin; Demjén Andrea; Kosza Antal; Puskás Frederic; Cordoș, Elena Cristina; Găvan, Alexandra; Ignat, Ana Lucreția; Király József; Lie, Marian Adrian; Mihai, Andrei; Tiuș, Cristina, *Gheorgheni, jud. Harghita. Punct: Pricske. Cod sit: 83570.09*, IN *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2009. A XLIV-a sesiune națională de rapoarte arheologice Suceava, 27-30 mai 2010*, București, 66-67.
- GOGÂLTAN
ET AL. 2011 Gogâltan, Florin; Demjén Andrea; Puskás Frederic; Burlacu-Timofta, Raluca; Cordoș, Elena Cristina; Dăndărilă, Marian; Floarea, Alexandra; Ignat, Ana Lucreția; Iordăchescu, George Adrian; Lie, Marian Adrian; Pop, Anca; Savu, Mihaela; Socaci, Adi, *Gheorgheni, jud. Harghita. Punct: Pricske. Cod sit: 83570.09*, IN *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2010. A XLV-a sesiune națională de rapoarte arheologice Sibiu, 26-29 mai 2010*, Sibiu, 45-46.
- JUNGBERT 1987 Jungbert, Béla, *Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transilvania (IV)*, IN *Acta Musei Napocensis*, XXII-XXIII, 1985-1986 (1987), 385-400.
- JUNGHANS
ET AL. 1968 Junghans, Siegfried; Sangmeister, Edward; Schröder, Manfred, *Kupfer und Bronze in der frühen Metallzeit Europas. Katalog der Analysen Nr. 985-10040*, IN *Studien zu den Anfängen der Metalurgie*, 2, 3, Berlin.
- KOVÁCS 1914 Kovács István, *A tászoktetői sziklakarcolatok*, IN *Dolgozatok* V, Kolozsvár, 229-276.
- LAZAROVICI,
MILEA 1976 Lazarovici, Gheorghe; Milea, Zaharia, *Săpături arheologice la Bădeni. Campania din 1968*, IN *Acta Musei Napocensis*, XIII, 7-35.

- LUCA 1999 Luca, Sabin Adrian, *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României. – Cultura Bodrogkeresztúr*, Alba Iulia.
- LUCA, GUDEA 2010 Luca, Sabin Adrian; Gudea, Nicolae, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Sibiu.
- MAREȘ 2002 Mareș, Ion, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava.
- MAXIM 1999 Maxim, Zoia, *Neo-eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico statistice*, Cluj-Napoca.
- MERLINI 2009 Merlini, Marco, *An Inquiry into the Danube script*, Sibiu.
- MONAH ET AL. 2003 Monah, Dan; Dumitroaia, Gheorghe; Monah, Felicia; Preoteasa, Constantin; Munteanu, Elena-Roxana; Nicola, Dorin, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, Piatra-Neamț.
- MUNTEANU 2010 Munteanu, Elena-Roxana, *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, Piatra Neamț.
- MUNTEANU, DUMITROAIA 2005 Munteanu, Elena-Roxana; Dumitroaia, Gheorghe, *Decouvertes de l'Âge du Bronze dans les Sous-Carpates de la Moldavie*, IN Spinei, Victor; Lazarovici, Cornelia-Magda; Monah, Dan (Ed.), *Scripta prehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata*, Iași, 461–473.
- MUNTEANU, DUMITROAIA 2009 Munteanu, Elena-Roxana; Dumitroaia, Gheorghe, *Age discoveries at Poduri, Bacău county*, IN Bodi, George (Ed.), *In medias res praehistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*, Iași, 337–349.
- MUNTEANU ET AL. 2007 Munteanu, Elena-Roxana; Garvăn, Daniel; Nicola, Dorin; Preoteasa, Constantin; Dumitroaia, Gheorghe, *Cucuieți-Slatina Veche (Roumania). Prehistoric Exploitation of Salt Resource*, IN Monah, Dan; Dumitroaia, Gheorghe; Weller, Olivier; Chapman, John (Ed.), *L'exploitation du sel à travers le temps*, Piatra-Neamț, 57–70.
- PĂUNESCU 2001 Păunescu, Alexandru, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, București.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977 Petrescu-Dîmbovița, Mircea, *Depozitele de bronzuri din România*, București.
- POPA 2005 Popa, Cristian. I., *Modificări culturale la finalul Bronzului timpuriu și începutul Bronzului mijlociu în Transilvania*, IN Popa, Ioan Cristian, Rustoiu, Gabriel Tiberiu (Ed.), *Omagiu profesorului Ioan Andrișoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și Cercetări Arheologice*, Alba Iulia, 51–183.
- POPESCU 2000 Popescu, Anca, *Ceramica cu decor striat de la Costișa și Deleni*, IN *Angustia*, 5, 203–208.
- POPESCU 2003 Popescu, Anca, *Beiträge zur Keramik vom Typ Costișa*, IN Kacsó Carol (Hrsg.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 10–13. Oktober 2001*, Baia Mare, 379–401.
- POPESCU 2005 Popescu, Anca, *Așezarea de epoca bronzului de la Costișa (jud. Neamț). Monografie arheologică*, IN *Studii și Comunicări de Istorie Veche*, 54–56, 2003–2005, 313–322.
- POPESCU 2009 Popescu, Anca, *Piese de tip Wietenberg de la Costișa (jud. Neamț)*, IN *Carpica*, XXXVII, 2008 (2009), 194–201.
- POPESCU 2010 Popescu, Anca, *Deliberate Destruction of Pottery During the Bronze Age – A Case Study*, IN *Signa Praehistorica*, 213–227.
- POPESCU, BĂJENARU 2004 Popescu, Anca; Băjenaru, Radu, *Cercetările arheologice de la Costișa, jud. Neamț, din anii 2001–2002*, IN *Memoria Antiquitatis*, XXIII, 277–294.
- POPESCU, BĂJENARU 2009a Popescu, Anca; Băjenaru, Radu, *Rivalries and Conflicts in the Bronze Age: Two Contemporary Communities in the Same Space*, IN *Dacia*, N.S., LII, 2008 (2009), 5–22.
- POPESCU, BĂJENARU 2009b Popescu, Anca; Băjenaru, Radu, *Mortuary practices at Costișa (Neamț County)*, IN *Dacia NS*, LII, 2008 (2009), 23–47.
- POPESCU 1944 Popescu, Dorin, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București.
- REP HARGHITA Cavruc, Valeriu (Red.), *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, Sfântu Gheorghe, 2000.

DESCOPERIRI APARTINÂND EPOCII BRONZULUI LA LĂZAREA

- ROSKA 1941 Roska Márton, *Az aeneolithikum kolozkorpádi I, jellegű emlékei Erdélyben*, IN *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*, Kolozsvár, I, 44–99.
- ROSKA 1942a Roska Márton, *Erdély régészeti repertórium I. Őskor*, Kolozsvár.
- ROSKA 1942b Roska Márton, *A rézcsákányok*, IN *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*, Kolozsvár, II, 15–77.
- ROSKA 2000 Rotea, Mihai, *Beiträge zur Kenntnis der Phase I der Kultur Wietenber. Die Bewohnung von Păuleni (Ciomortan), Kreis Harghita*, IN *Acta Musei Napocensis*, 37/I, 21–41.
- SIGNA Bolohan, Neculai; Mățau, Florica; Tencariu, Felix Adrian (Ed.), *Signa Praehistorica. Studia in honorem magistri Attila László septuagesimo anno*, Iași, 2010.
- PRAEHISTORIA
- SZÉKELY 1970a Székely Zoltán, *Săpățuri executate de Muzeul din Sf. Gheorghe (1959–1966)*, IN *Materiale*, IX, 207–315.
- SZÉKELY 1970b Székely Zoltán, *Cultura Ciomortan*, IN *Aluta*, I, 71–87.
- SZÉKELY 1971 Székely Zoltán, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, IN *Studii și Comunicări de Istorie Veche*, 22, 3, 387–400.
- SZÉKELY 1995 Székely Zsolt, *Necropola de incinerare în urne de la Turia județul Covasna*, IN *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, I, 126–146.
- SZÉKELY 1997 Székely Zsolt, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, București.
- SZÉKELY 2003 Székely Zsolt, *New aspects of Wietenberg Culture from Southeastern Transylvania. The Open Settlement from Albiș (Cernat com., Covasna District)*, IN Kacsó Carol (Hrsg.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 10–13. Oktober 2001*, Baia Mare, 469–482.
- TULOGDY 1942 Tulogdy, János, *Adatok erdély palaeolithikumához*, IN *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*, Kolozsvár, II, 2, 195–197.
- VULPE 1961 Vulpe, Alexandru, *K voprosu o periodizacii bronzovogo veka v Moldave*, IN *Dacia N.S.*, V, 105–122.
- VULPE 1970 Vulpe, Alexandru, *Äxte und Beile in Rumänien*, I, IN *Prähistorische Bronzefunde*, IX, 2, München.
- VULPE 1975 Vulpe, Alexandru, *Äxte und Beile in Rumänien*, II, IN *Prähistorische Bronzefunde*, IX, 5, München.
- VULPE 2001 Vulpe, Alexandru, *Perioada mijlocie a epocii bronzului la est și vest de Carpații Rasariteni*, IN Cavruc, Valeriu; Dumitroaia, Gheorghe (Coord.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Costișa Culture within the Romanian Bronze Age Cultural Context*, Piatra-Neamț, 9–12.
- VULPE,
ZAMOȘTEANU 1962 Vulpe, Alexandru; Zamoșteanu, Mihai, *Săpăturile de la Costișa (r. Buhuși, reg. Bacău)*, IN *Materiale*, VIII, 309–316.

Florin Gogâltan

Institutul de Arheologie și Istoria Artei
Cluj-Napoca, România
E-mail: gogaltan@yahoo.com

Darvas Lóránt

Muzeul Secuiesc al Ciucului
Miercurea Ciuc, România
E-mail: darvaslorant@csikimuzeum.ro

Demjén Andrea

Muzeul Orășenesc „Tarisznyás Márton”
Gheorgheni, România
E-mail: demjenandi@yahoo.com

BRONZKORI LELETEK GYERGYÓSZÁRHEGYEN

Kivonat

A Gyergyói-medence őskora gyakorlatilag ismeretlen. Ilyen körülmények között, 2008-tól kezdődően, egy intenzív felszíni kutatásba kezdtünk, céljaink közé tartoztak a megelőző és szisztematikus régészeti ásatások, de a még közletlen leletek publikálása is. Ily módon, a gyergyószárhegyi római-katolikus templom megelőző ásatásán (2007) begyűjtött bronzkori anyag tudományos körforgásba való helyezése is része lett a munkának.

A megelőző ásatások alkalmával a késő középkori és kora újkori sírokban – másodlagos helyen – kb. 50 bronzkori kerámia töredék került elő. Megvizsgálva a kulturális és kronológiai hovatartozásukat, az egész anyag valószínűleg egy Wietenberg településhez tartozik. Ez, kronológiai szempontból a kultúra 2. fázisának elejéhez tartozna (középső bronzkor II.). A kerámián észlelhető gyakori sávozás a helyi kora bronzkor egy olyan hagyománya lehet, amit még nem ismerünk, vagy pedig Kárpátokon túlról érkező Costișa közösségekkel való kontaktus eredménye. A Neamț megyei Siliștea „Pe Cetățuie” lelőhely legfrissebben közölt ¹⁴C-es adatai ezt a középső bronzkori kultúrát valahol 1955–1614 BC kalibrált 2σ-ra tehetik.

BRONZE AGE FINDINGS AT LĂZAREA (JUD. HARGHITA)

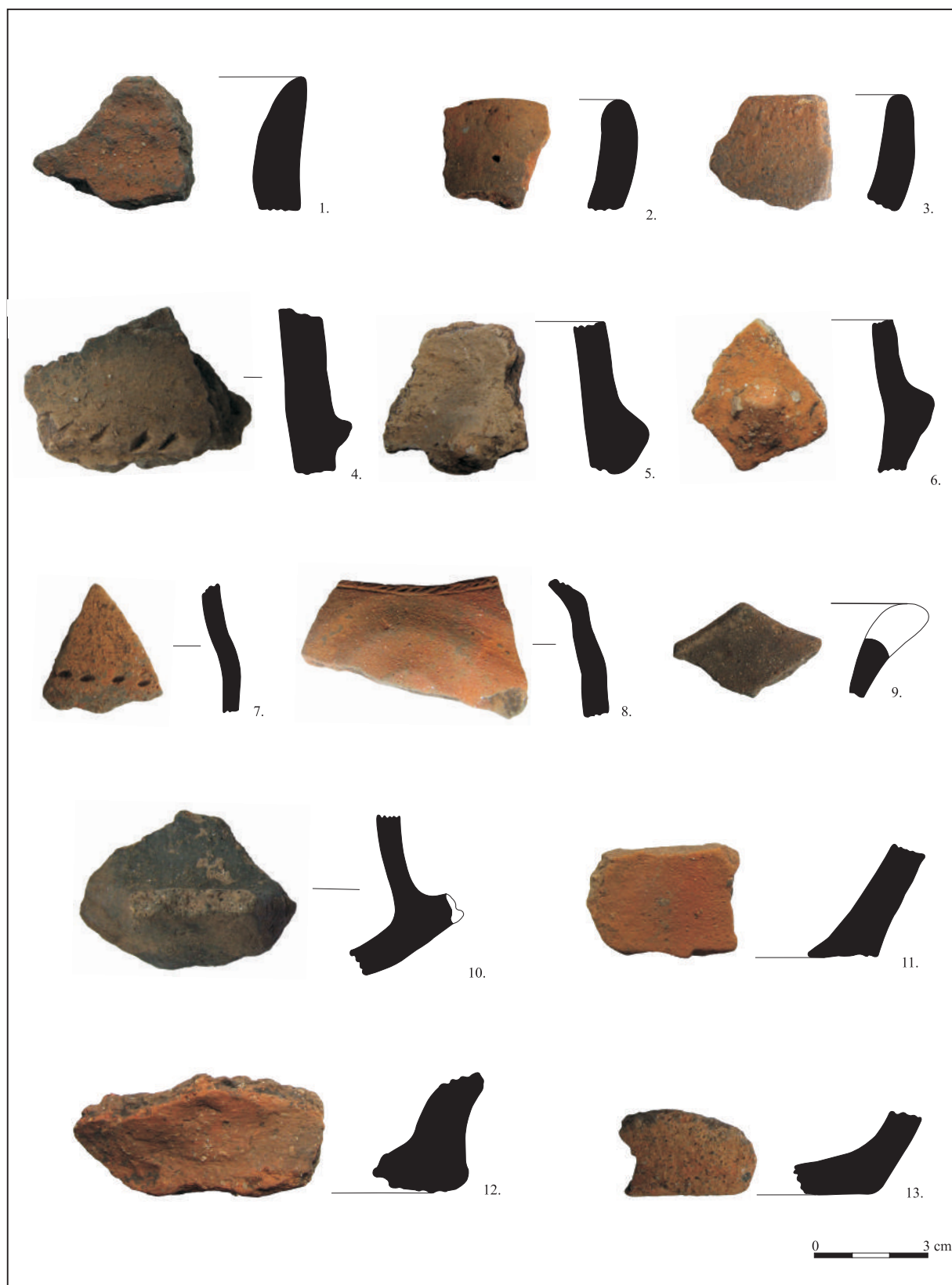
Abstract

The prehistory of the Giurgeu Depression is practically unknown. In these conditions, starting from the year 2008, we have initiated a program of intense surface research, preventive and systematic archaeological excavations and the communication of yet unpublished discoveries. The introduction into the scientific circuit of some Bronze Age materials discovered during the preventive archaeological research at the Roman-Catholic church of Lăzarea falls into our project of reconstructing the past of Giurgeu Depression.

On the occasion of the preventive excavations 50 Bronze Age ceramic fragments were discovered in the Late Medieval and Early Modern Age tombs, obviously in secondary position. Their analysis allowed us the cultural and chronological classification. It is possible for the whole material from Lăzarea–Roman-Catholic church to belong to a Wietenberg settlement. This would chronologically be at the beginning of the culture's second phase in the Middle Bronze Age (Middle Bronze II). The massive presence of stripes on the ceramics could be a tradition of the local Early Bronze Age that we do not know yet, or the result of a contact with the Costișa communities from over the Carpathians. The recently published ¹⁴C data from Siliștea „Pe Cetățuie”, Neamț County would place this Middle Bronze Age culture somewhere between 1955–1614 BCcal 2σ.

Planșa I. Lăzarea. Biserica romano-catolică. Fragmente ceramice aparținând epocii bronzului

Planșa II. Lăzarea. Biserica romano-catolică. Fragmente ceramice aparținând epocii bronzului

Planșa III. Lăzarea. Biserica romano-catolică. Fragmente ceramice aparținând epocii bronzului

